

קנין י"ח

"במיעוט תענוג"

פתח דבר:

כאמור במשנתנו "מיעוט התענוג" הוא אחד מן הקנינים שבהם התורה נקנית, בשורות הבאות ננסה לשפוך אור מהו האופן הראוי לקיים ענין זה ונביא בהקשר לכך מאמרות חז"ל ומהנהגת גדולי הדורות.

אך ראשית נפתח בשאלה מתבקשת מדוע תורה אינה נקנית אלא במיעוט תענוג? מה חסרון ופגם מצאנו אם האדם יתענג בכל מיני תענוגי העולם הזה?

יתירה מזאת: הרי ידוע שכל גדולי התורה חיו חיי הסתפקות ולא רק שהקפידו לא להרבות בתענוגות אלא אף חסכו מעצמם דברים הנראים הכרחיים לכאורה בכדי לחיות חיים נורמליים, ויש לתמוה על זה, הרי לעיתים נראה למתבונן כי ההימנעות מאותם צרכים בסיסיים גורמת לביטול תורה ועבודת ה', וכי לא עדיף היה אילו לא היו מתנזרים כל כך מענייני העולם ומאיך כך יכלו לעבוד את בוראם בצורה רגועה יותר?

גדולי הדורות הסתפקו בהכרחי

להמחשה נציין מספר דוגמאות: רבינו הסטייפלר זצ"ל בעל הקהלות יעקב, כשביקשוהו מקורביו שיתקינו לו מזגן בתוך ביתו כדי שיהיה נעים

יותר וכך יוכל ללמוד בנחת בלי לסבול מהחום המהביל ששורר בחודשי הקיץ בעיר בני ברק, אך הוא התנגד לכך בנחרצות עד ליומו האחרון.

כן מסופר על הרב מבריסק זצ"ל (עובדות והנהגות לבית בריסק ח"ב) שמעולם לא נתן את הסכמתו לשימוש במקרר חשמלי בביתו, עד למעשה שאירע שחל חג השבועות בסמיכות לשבת קודש, ושרר אז חמסין גדול בירושלים, ובזמנו בכדי שלא יתקלקל המזון היו עושים שימוש בבלוקים של קרח, ונהגו בני המשפחה לנסוע לשכונת גבעת שאול המרוחקת, שם היה בית החרושת שבו ייצרו את הבלוקים, אך באותו חג שחל אחר השבת כבר הספיקו כל מאכלי השבת להתקלקל, ורבים מבני הבית חלו במעיהם, רק כשנוכח בזאת מרן זצ"ל הסכים להכניס לביתו מקרר חשמלי...

בביתו של מרן זצ"ל היה גם כיריים של גז לבישול, אך מרן זצ"ל לא נתן להשתמש בהם כלל, באומרו "אפשר לבשל גם על פתיליה"...

וכן על זה הדרך יש סיפורים רבים על גדולי הדורות שזו היתה צורת חייהם והשאלה עולה מאליה מה כל כך גרוע לנצל את הטכנולוגיה החדשנית המקילה את טורח החיים בהרבה מובנים, מדוע הם כה נזהרו בדבר?

ג' דרכים בביאור ענין "במיעוט תענוג"

יש דרכים שונות כדי להבין את שורש הענין של ה"מיעוט בתענוג" ונבאר כמה מהם:

דרך א' - כח ההרגל לתענוגות

יש לנו לדעת שהצד השווה בכל המותרות והתענוגים שגם אם אמנם במחשבה ראשונה נראה כי איתם החיים הרבה יותר קלים ולעיתים הם אף נראים כצורך הכרחי, אבל האמת אינה כך, כי ככל שאדם מתרגל אליהם יותר, הוא נהיה תלוי בהם ואין הוא יכול בלעדיהם, וכך נהפך הוא לעבד של צרכיו ואין הוא בן חורין לעסוק בתורה. וזהו ענין "מיעוט תענוג",

קנין י"ח ח "במיעוט תענוג" _____ שה

כלומר, להתרגל לחיות חיי תורה בכל מצב שהוא נמצא ללא חיפוש אחר תענוגות והוא כלל גדול בקנין התורה.

כך נבין את הנהגת אותם גדולים: מרן הסטייפלר זצ"ל לא רצה שיתקינו את המזגן בתוך ביתו, בנימוק שאם יתרגל שלימוד התורה הוא במזג אויר קר ונעים הרי כאשר תהיה הפסקת חשמל או שהמזגן יתקלקל, יהיה אז הלימוד בבחינת בלתי נסבל, וזהו כידוע כוחו של הרגל אשר נהפך לטבע שני אצל האדם.

מרן החזו"א זצ"ל - "תישאר בלבוש קצר"

וראיתי כעין יסוד זה בספר דרכי החיים (פרק כא) שהביא שאחד שאל את מרן החזו"א איש זצ"ל אם אחר חתונתו יחליף את לבושו הקצר שלבש עד כה ויתחיל ללבוש מלבוש ארוך, ענה לו מרן החזו"א זצ"ל: "אם יש מעות בידך תקנה לבוש ארוך, אך אם אין בידך הישאר עם לבוש הקצר, כי צריך להתרגל בחיים שבכל מצב בו נמצאים, כך יש ללמוד בשקידה ובהתמדה".

"יש לו מנה רוצה מאתיים"

יש להוסיף כי ככל שמתרגלים לתענוג נוסף הרי התאוה והרצון לעוד תענוגות הולך וגובר, וכבר איתא במדרש רבה (קהלת א, לד) "מי שיש לו מנה רוצה מאתיים", ונראה שהדברים נכונים לא רק בתאוות הממון אלא גם בשאר תענוגי עולם הזה. ומצוי אצל בני אדם שחושבים לעצמם נקנה לנו דבר או שניים ובכך נסתפק, ובסופו של דבר ההרגל לחיי תענוג גורם להם לצרוך זאת יותר ויותר, ואם פעם יחסר לו אחד מן המותרות שהרגילו את נפשם, שוב חייהם אינם חיים ואין להם ישוב הדעת ומנוחת הנפש, וכך יצא שכרם בהפסדם.

"מרעיבו שבע" - נאמר בכל התענוגות

וכך מבואר בגמרא במסכת סוכה (דף נב:): אמר רבי יוחנן: "אבר קטן יש לו לאדם, מרעיבו שבע, משביעו רעב", דהיינו ככל שאתה נותן לו עוד ועוד,

הדבר לא יגרום לו לשובע אלא להפך הרעב יגבר יותר ויותר, מאידך גיסא אם "מרעיבו" כלומר, שלא נותן לו הרבה אלא את המעט הנצרך אזי "שבע". ואין הדבר דומה לרעב טבעי של אדם שכאשר הוא רעב אזי לא ישקוט רעבונו עד אשר יאכל, אבל אם יאכל ישבע, ולגבי מדת התאוה אין הדבר כן.

ובאמת שבגמרא הדברים אמורים בנוגע לתאוות אותו מעשה, אך יודע אני שנשאל המשגיח רבי מתתיהו סלומון שליט"א האם כלל זה נכון גם בשאר התענוגים וההנאות, וענה שזה נוגע לכל הדברים ולא רק לגבי מה שהוזכר בגמרא.

היוצא מכך: מי שרוצה תענוגים אף פעם לא יהיה ישבע מהם ולא יסתפק במה שיש לו, אלא ירצה יותר ויותר, ובכך נפתח לן פתח להבין מדוע התורה נקנית "במיעוט תענוג".

"לחם לאכול ובגד ללבוש" - ביאורו של החפץ חיים זצ"ל

ובזה יש לומר הביאור בבקשת יעקב אבינו ע"ה קודם לכתו לחרן שאמר (ויצא כח, כ): "וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלוקים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אני הולך ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש"...

והמפרשים תמהו על לשון הבקשה "לחם לאכול ובגד ללבוש" כי הרי פשיטא שלחם עשוי כדי לאכלו והבגד נועד ללבשו, וכך היה לו לבקש "ונתן לי לחם ובגד", מה תוכן הלשון שהוסיף "לאכול" ו"ללבוש"?

ותירץ בזה רבינו החפץ חיים זצ"ל בספר שפת תמים (פרק ה) וז"ל: "והנה מצינו ביעקב אבינו ע"ה, אף שהיה בן יצחק, שהיה עשיר גדול יותר מאבימלך, כמו שכתוב בתורה, אף על פי כן לא שאל מאת הקב"ה כי אם לחם לאכול ובגד ללבוש, כמו שכתוב בתורה "אם יהיה אלוקים עמדי וגו' ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש", ולכאורה תיבות "לאכול" ו"ללבוש" יתר הוא.

אבל באמת ניחא, דידוע דמדרך העשירים להתנהג בעניני סעודתן בדרך גבוה, כי יותר מתפזר ממה שהוא אוכל. וכהאי גוונא בעניני מלבוש, להיות

קנין י"ח ח "במיעוט תענוג" _____ שז

לו בגדים שהוא לובש על בשרו, וגם בגדים להתראות בו בין הסוחרים, מינים ממינים שונים, וכיוצא בזה הרבה. אבל יעקב אבינו אף שגדל בבית יצחק אבינו שהיה עשיר גדול עד מאד, לא בקש מאת ה' יתברך כי אם ההכרחיות, לחם לאכול ובגד ללבוש ולא יותר".

"יש לי כל" - מה התכוון יעקב אבינו ע"ה?

עוד יתבאר על דרך זו אמירתו של יעקב אבינו ע"ה בפרשת וישלח (בראשית לג, יא): "כי חנני אלקים וכי יש לי כל", ויש לשאול: וכי באמת היה לו ליעקב אבינו ע"ה הכל? הרי הוא עצמו נהג לבקש רק את הנצרך ביותר וההכרחי שאי אפשר בלעדיו: "לחם לאכול ובגד ללבוש"?

ולסוד הענין אפשר לירד ממה שפירש רש"י זצ"ל שם: "כל" היינו "כל סיפוקו", כי זה באמת פירוש המילה כל, דהיינו שלא מרגיש בשום חסרון כי אינו עוסק בחיפוש אחר עוד ועוד אלא כשיש לו לאדם כדי סיפוקו זה נחשב שיש לו הכל. וכמאמר התנא באבות (פ"ד מ"א): "איזהו עשיר? השמח בחלקו!", כלומר שמסתפק ושמח במה שיש לו, ולכן נחשב לעשיר, כי "עניות" שייכת כאשר צריך האדם את סיפוקו ואינו מוצא זאת, ו"עשירות" הוא במי שיש לו את הצריך לו.

"תעינו ותעתענו" - ביאורו של הגר"א מוילנא זצ"ל

ויסוד זה שההרגל לתענוגות ולהליכה אחר התאוות גורם לתלות שקשה מאד להפסיק וממילא בא לידי ביטול תורה, ראינו שמפורש בדברי רבינו הגר"א זצ"ל (אבן שלמה פרק ב' אות י"א): "דרך היצר הרע להסית בתחלה ללמוד וגם למלאות תאוות, כי אם יסיתו שלא ללמוד כלל, לא ישמע לו. וכאשר ירגיל עצמו בהנאת הגוף, אז ממילא לא ילמד, כי טרוד תמיד למלאות הנאת הגוף, והיצר הרע אומר לו שיזיק לבריאותו כשיעזוב הרגלו, ואחר כך מתעצל לרדוף אחר התורה והמצוות".

ועל דרך זה מפרש רבינו הגר"א זצ"ל במשלי (ז, כז) את נוסח הוידוי וזת"ד: "וזה "תעינו ותעתענו": כלומר, תעינו מתחלה מפני שדרך היצר הרע

שח _____ תורה דיליה

לבוא באותן הלומדין לומר לו: למד, אך מכל מקום עשה גם להנאתך! כי אי אפשר לאמר שלא ילמד כלל, כי לא ישמע אליו, אך אומר שילמד גם להנאתו; וכאשר ירגיל אותו שירדוף אחר הנאתו ואינו יכול להיות בלא זה, אז ממילא הוא לא ילמד, כי צריך לזה שהוא מורגל בו. וזהו: מתחלה "תעינו" והיינו סוברים שנוכל לעשות שניהם: ללמוד ולמלאות הנאת הגוף, ואחר כך "תעתענו" ממילא, שאי אפשר מחמת הרגל הנאת הגוף; היצר הרע אומר לו שחולה הוא מחמת שעזב הרגלו. ואחר כך: "סרנו ממצוותיך וממשפטיך הטובים" שאין אנו רודפים אחריהם, ואחר כך: "ולא שוה לנו" כלומר, שלא היה שוה אצלנו אם יזדמן לפנינו מצוה בלא טירחה ויגיעה, אף על פי כן לא עשינו, כי לא שוה לנו כלל", עד כן לשונו הקדוש והטהור.

ומעתה נמצינו למדים שזה המכוון בדברי התנא ב"מיעוט תענוג" כי הרוצה שיוכל להקדיש את עיתותיו ללימוד התורה, חייב הוא להרגיל את גופו להסתפק בהכרחי בלבד.

דרך ב' - השיבות ניצול הזמן

אמנם יש עוד בנותן טעם מדוע ריבוי התענוגות הוא מפריע כה גדול לקניינה של תורה:

זמן זה חיים

הרב מפונביז' זצ"ל סיפר שפעם הוצרך תוך כדי לימודו לעיין בספר שלא היה נמצא תחת ידו באותה שעה, כשעיין בספר משנה ברורה ראה שהחפץ חיים זצ"ל מרבה לצטט מהספר, הרב מפונביז' זצ"ל חשב לתומו בוודאי למרן החפץ חיים יש את הספר ברשותו. כשבא לבקש ממנו את הספר, ענה לו רבו כי הספר אינו ברשותו, ורק בעת שכתב את חיבורו המשנה ברורה לקח "בהשאלה" את הספרים שהיה זקוק להם, ואחר כך החזירם לבעליהם. ואז סיבב את ראשו לכיוון ארון הספרים, ואמר: "כדי לקנות ספרים צריך לשלם כסף, וכדי להשיג את הכסף צריך להקדיש זמן לעבודה, וזמן זה חיים", במילים אחרות: ככל שיש יותר ספרים בארון כך נחסרת התורה מהראש והלב, ועל זה צריך להצטער...

קנין י"ח ח"ה "במיעוט תענוג" _____ שט

ואמר על זה הגאון רבי מיכל יהודה ליפקוביץ זצ"ל: אם כך אמר החפץ חיים זצ"ל על קניית ספרים, אנו שמשקיעים את כל כולנו בכל מיני מותרות ודברים של הבלי עולם הזה מה נענה אבתריה!

"דפי גמרא תלויים על חלונות"

עוד מסופר על החפץ חיים זצ"ל שפעם בביקור אצל אחד מבני משפחתו ראה שתלויים וילונות על חלונותיו, נענה החפץ חיים זצ"ל ואמר לו: "אני רואה כמה דפי גמרא תלויות על החלונות!" ולא נכנס שוב לביתו של אותו קרוב יותר משנה!

וכן היה מרגלא בפומיה של מרן החפץ חיים זצ"ל לומר: "חיפוש המותרות הוא הגזלן של התורה!"

כי כאמור זו הייתה השקפת החיים של מרן הכהן הגדול זצ"ל, כל דבר שנצרך לקנותו זקוקים לכסף, ו"כסף הוא זמן", ובזמן הזה הרי ניתן ללמוד.

"ועזבו לאחרים חילם"

ובזה ביאר את הגמרא במסכת גיטין (דף מז): שקודם שנסתלק ריש לקיש לבית עולמו השאיר ליורשיו "קבא דמוריקא" דהיינו מידה קטנה של תבלין שקוראים לו כרכום וקרא על עצמו את המקרא (תהלים מט, יא) "ועזבו לאחרים חילם".

ושאל על זה החפץ חיים זצ"ל: מה מקום לצער כה גדול של ריש לקיש על כך שהשאיר ירושה זעומה של מעט ירק כירושה לבניו?

אלא הביאור הוא: שבכדי לקנות ירק, גם אם הוא דל ומועט הרי צריך להקדיש זמן מסוים לעבודה, ואם הוא נצרך בכדי לחיות ניחא, אך עתה לפני מותו התברר לריש לקיש שלא היה זקוק לירק הזה, ונמצא שביטל זמן לריק! וזהו ה"חיל" היינו הכח שהלך לאיבוד ועליו הצטער ריש לקיש לפני מותו.

לסיכום: הביאור השני מי שאינו משתלם וקונה בנפשו את המדה של

שי _____ תורה דיליה

"מיעוט תענוג" גורם הוא לעצמו איבוד משאבים רבים של זמן וכח הנחוצים מאד בכדי לרכוש קנין אמיתי ונצחי בתורה הקדושה.

עד כאן הארכנו בכך שריבוי התענוגות הם בגדר "מונע טבעי" לקנין התורה, מכח ההרגל והתלות בהם, ובכך שהם מכלים את זמנו של הלומד.

דרך ג' - אין החומרי יכול להידבק ברוחני

אבל יש עוד ענין בכך שריבוי התענוגים גורם למניעת הקנין בתורה, אך דבר זה הוא מטעם סגולות התורה, ונבאר הדברים בסייעתא דשמיא:

המהר"ל זצ"ל בדרך חיים (פ"ו מ"ז) פירש הענין של מיעוט תענוג כך:

"במיעוט תענוג, כי הרודף אחר התענוגים הגופניים הרי הוא בעל גוף ובעל חומר ואין ראוי שיקנה החכמה שהוא הפך הגוף, וכמו שבארנו למעלה אצל "כך היא דרכה של תורה" ...ומכל מקום תענוג יותר מדאי אל יעשה משום שהוא נוטה בזה אל תאוות הגופניות וזה הפך התורה".

תמצית דבריו: מי שרודף אחר התענוגים הגופניים הרי הוא נהפך לבעל גוף ובעל חומר, ואין ראוי שיקנה החכמה שהיא רוחנית להיפך מן הגוף.

אהבת עוה"ז ואהבת עוה"ב - כמים עם אש

ובנותן טעם להביא מה שכתב רבינו בחיי זצ"ל בספרו חובות הלבבות (שער חשבון הנפש חשבון כה): "וכבר אמר אחד מן החכמים: כשם שאין המים והאש יכולים להימצא יחד בכלי אחד, כך אין אהבת עולם הזה ואהבת העולם הבא יכולים להימצא יחד בלב האדם, וכן אמרו: העולם הזה והעולם הבא כשתי צרות, כאשר תרצה האחת מהן, תקציף השנית".

הרי לך שכשאדם משקיע את ראשו ורובו בתאוות ותענוגי הגוף והוא שטוף בעניני העוה"ז, בהכרח שלא יוכל לאהוב ולחשוק לתורה, כי כשתי נשים צרות המה...

דברים בגנות "אכילת תענוג"

ובענין זה ראיתי שכאן המקום להאריך בנושא של "תאוות האכילה",

קנין י"ח ח "במיעוט תענוג" _____ שיא

הספרים הקדושים כבר האריכו בזה, משום שהדבר הוא מונע ומפריע גדול ללימוד התורה:

רבי הקדוש לא נהנה אפילו באצבע קטנה

איתא בגמרא במסכת כתובות (דף קד.): "בשעת פטירתו של רבי זקף עשר אצבעותיו כלפי מעלה ואמר: ריבוננו של עולם גלוי וידוע לפניך שיגעתי בעשר אצבעותי בתורה ולא נהייתי אפילו באצבע קטנה".

והתוס' שם (ד"ה לא נהנתי) מביאים את דברי המדרש (תנא דבי אליהו פרק כו): "עד שאדם מתפלל שיכנס תורה לתוך גופו, יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו".

והקשה על זה הגאון רבי חיים ברים זצ"ל: הלא טעמא בעי מדוע חז"ל החמירו כל כך במיעוט אכילה ושתיה של מעדנים אף יותר מדברי תורה, עד שאמרו להעדיף את התפילה על האכילה לפני שמתפללים על התורה, והרי על תורה כתיב: "כי הם חיינו ואורך ימינו"?

ותירץ הגאון רבי חיים ברים זצ"ל שבאמת הדברים פשוטים, כי אכילה של תענוגות ומעדנים היא המפסדת הגדולה המעכבת את התורה מלהתאחד עם גופו להיות אחד, כי המעדנים דוחים את התורה, ולכן ראו חז"ל חשיבות כה מיוחדת שעל האדם להקדיש תפילה עוד לפני שמתפלל על דברי תורה!

חובת הזהירות מ"אכילת תענוג"

ונביא עוד מדברי חז"ל בגודל חובת הזהירות להימנע מלהימשך אחר אכילת התענוגות, וכך איתא במסכת גיטין (דף ע.י): "סעודתך שהנאתך ממנה - משוך ידיך הימנה". ופרש"י זצ"ל: "שלא תמלא את כריסך".

וכבר הביאו הספרים הקדושים מה דאיתא בספר הזוהר הקדוש (חלק ג' רעב) ששעת הסעודה היא "שעת מלחמה".

ובספר תקנת השבין (סי' י אות מ"ה) כותב שכל אכילה שאינה בקדושה

שיב _____ תורה דיליה

הוא פתח הכניסה לכל רע, וכמו שכתוב בגמרא בברכות (דף לב): "מלי כריסיה זני בישוי" ופרש"י זצ"ל: מילוי הכרס הוא ממיני חטאים הרעים.

וידועים דברי רבינו הגר"א זצ"ל באגרתו שכותב: "ועד יום מותו צריך האדם להתייטר, ולא בתעניתים וסיגופים "רק ברסן פיו ובתאוותו", וזהו התשובה. וזה כל פרי העולם הבא! והדברים מבהילים אך שהכל תלוי בזה הענין!

וכה כתב הרמב"ם זצ"ל (הלכות תלמוד תורה פ"ג ה"ב): "אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן, ולא באלו שלומדין מתוך עידון ומתוך אכילה ושתייה, אלא במי שממית עצמו עליהן...".

כוס תה באמצע הלימוד!?

רואים אנו לנכון להביא מה שסיפר נכדו של הרב שלום מרדכי הכהן שבדרון זצ"ל שבדידה הוה עובדא. היתה לו קביעות בימי שבתות ללמוד עם סבו זצ"ל, סדר הלימוד היה אחרי שהתפללו תפילת ותיקין ועשו קידוש נטלו את ידיהם ואכלו דג, אחר כך למדו ברצף במשך שבע שעות.

פעם אירע שאחרי שעברו להן שעתיים של לימוד פנה הנכד לסבו ואמר לו שהוא התעייף מעט, אולי כדאי שיפסיקו את הלימוד בשביל שיוכל למזוג לו כוס תה וכך יתרענן? כששמע זאת רבי שלום זצ"ל התרעם עליו ואמר לו בתוכחה גלויה: מה יהיה, כל שעתיים תעשה לעצמך כוס תה כדי להתרענן? וכך המשיכו בלימודם במתכונת הקבועה.

לאחר גמר הלימוד כשהמשיכו בסעודתם פנה שוב הנכד לסבו וביקש את רשותו להעיז פנים בכדי לשאול אותו דבר מה, וכך שאל: מדוע סבא כל כך התרעם עלי, ומה היה קורה אם הייתי מפסיק באמצע הלימוד על מנת לשתות קצת? הרי במחילה, אבל בליל שבת בדרשתו של סבא בבית הכנסת "זכרון משה" מספיק הסבא לשתות מספר כוסות תה במשך שעתיים?

לשמע שאלתו שחק רבי שלום זצ"ל וקרא באזניו את דברי הרמב"ם

קנין י"ח "במיעוט תענוג" _____ שיג

זצ"ל: "אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן, ולא באלו שלומדין מתוך עידון ומתוך אכילה ושתיה, אלא במי שממית עצמו עליהן..." שאל רבי שלום זצ"ל מה התכוון הרמב"ם זצ"ל בלשון "מתוך אכילה ושתיה"? אלא הכוונה היא כך: מי שלומד ומתעיף ורוצה לנוח ולשתות כוס תה, ורק אחר כך להמשיך ללמוד "מתוך השתיה", יש לדעת שלא זו הדרך. ואין התורה מתקיימת אלא במי שלומד ברציפות למרות העייפות שלו! זו חובתנו ללמוד דוקא מתוך עמל ויגיעה.

הוסיף רבי שלום זצ"ל: שונה הדבר בדרשה, כשנזקק אני ל"כוס תה" אין זה לצורך התרעננות, אלא כדי להקל על מיתרי הקול המאומצים.

צריך להתייטר ברסן פיו - כדי להכיר את ניסי הקב"ה

המשגיח רבי נתן וואכטפויגל זצ"ל הביא פעם בשיחתו (מובא בקובץ שיחות אלול) את דברי הגר"א זצ"ל שהזכרנו, שאומר: "עד יום מותו צריך האדם להתייטר, ולא בתעניתים וסיגופים "רק ברסן פיו ובתאוותו", ואז הפטיר ואמר שהצורך בריסון פיו אינו רק כדי שלא ירד לשאול תחתית, אלא יש בכך צורך נוסף כדי שיוכל לראות ולהכיר כל הניסים ונפלאות שהקב"ה עושה, שהרי מי שנמשך אחרי תאוותיו, אינו רואה ואינו מכיר את ניסי הקב"ה והרי הוא כעוור ממש.

והראיה: בשעה שיצאו כלל ישראל ממצרים ופרעה רדף אחריהם, אמר הקב"ה למשה רבינו ע"ה שיצוה אותם: "אל תיראו התיצבו וראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום". (שמות יד, יג). ופירשו המפרשים הלשון "התיצבו" שהוא מלשון העמדה דהיינו שנצטוו להעמיד עצמם ולשלוט בזרם הרצון והתאוה, משום שהרי מי שרודף אחר תאוותיו לא יראה את ישועת ה'.

וכמו שמצינו אצל פרעה, שהרי ראה כמה ניסים גלויים בעשרת המכות שלקה בהם, ומיד כשהתפלל עליהם משה רבינו ע"ה פסקו וכבר הסכים לשלח את בני ישראל מארצו, ועם כל זה אזר חילו ורדף אחריהם וירד לתוך הים ונטבע.

ויש לשאול: וכי חסר דעה היה פרעה לרדוף אחריהם ולירד לתוך הים?

שיד _____ תורה דיליה

אלא הביאור בזה הוא שפרעה לא יכול לעמוד בשטף התאוה ששלט בו, ולכן בבולמוס שתקף אותו רדף אחריהם ולא ראה מסביבו מאומה ולא הכיר את מה שלפניו, עד שירד לאבד את עצמו בתוך הים!

ולא פרעה בלבד סבל מהתופעה שתיארנו אלא כל אדם עלול להגיע למצב שבו מפני שנמשך אחר תאוותיו ורצונותיו יאבד את עצמו בלא דעת, משום שאינו יכול לעמוד כנגד התאוות, וזה מה שהקב"ה ברצונו להטיב לנו ציוה למשה רבינו ע"ה שיזהיר אותנו "התיצבו"! פירוש: תעמדו! ותפסיקו להימשך עם הזרם של התאוות, ואז תראו ביצועת ה'!

אכילת תענוג - אבי אבות הטומאה

וכמכה בפטיש בענין זה נביא מדברי מרן החזון איש זצ"ל (קובץ אגרות ח"א כ) שכותב בזה"ל: "ליזהר מאד מאד מאכילת תענוג, ואם בטומאת הגוף יש ראשון לטומאה ויש אב הטומאה ויש אבי אבות הטומאה, בטומאת הנפש של מלוי התאוה באכילת תענוג, מתאחד ראשון לטומאה ואב הטומאה ואבי אבות הטומאה, דבר זה הוא מן השפלים מאד מעכבים את הלימוד".

ואחרי שנוכחנו ממקורות שונים את חומר הענין של אכילה לשם תענוג יש לנו לבאר מהי הסיבה שכל כך הפליגו בזה חז"ל?

בהתגברות החומר תיחלש הנפש

וראייתי שהמשגיח רבי מתתיהו סלומון שליט"א בכדי להסביר הענין הביא את דברי ספר החינוך (מצוה רמח) שלא לאכול ולשתות כדרך זולל וסובא: "משרשי המצוה: לפי שרוב חטאות בני אדם יעשו בסבת ריבוי האכילה והשתיה, כמו שכתוב (דברים לב, טו) "וישמן ישורון ויבעט", וכן "שמנת עבית כשית ויטוש אלוה עשהו" (שם), וכן אמרו זכרונם לברכה: (ברכות דף לב.) "מי גרם לך שתבעטי בי, כרשינין שהאכלתיך", ודרך כלל אמרו (שם): "מלי כריסיה זני בישי", כלומר אחר מילוי הכרס יבוא בן אדם לעשות חטאים רעים.

קנין י"ח ❁ "במיעוט תענוג" _____ שטז

והענין הוא לפי שהמזונות הם עיסת החומר, וההתבוננות במושכל וביראת אלהים ובמצוותיו היקרות היא עיסת הנפש, והנפש והחומר הפכים גמורים כמו שכתבתי בראש הספר, ועל כן בהתגבר עיסת החומר תיחלש קצת עיסת הנפש. ומזה השורש היו מן החכמים זכרונם לברכה שלא היו נהנין במזונות רק למה שצריך להחיות נפשם לבד, וכמו שכתוב (משלי יג, כה) "צדיק אוכל לשובע נפשו".

ועל כן תמנענו תורתנו השלימה לטובתנו מהרבות באכילה ושתיה יותר מדי, פן יתגבר החומר על הנפש הרבה עד שיחליאה ויאבד אותה לגמרי, ולכן להרחיק הענין עד תכלית, הוזהרנו על זה בעונש חזק, והוא עונש המיתה, זהו הנראה לי בענין, "עכ"ל של ספר החינוך.

גם בעלי העיון לא יבינו דקות האמת

והביא עוד את דברי הספורנו זצ"ל (דברים לב, טו) על הפסוק: "וישמן ישורון ויבעט שמנת עבית כשית ויטוש אלוה עשהו", וכתוב שם בספורנו: הנה אתה ישורון קהל תופשי התורה ובעלי העיון פנית אל התענוגים הגשמיים, ובזה "עבית" מהבין דקות האמת".

מבואר מדבריו שגם אנשים בעלי עיון העוסקים בתורה והמה מבקשי האמת, אינם יכולים להבין את דקות האמת מפני שפנו אל התענוגים הגשמיים, שהרי חיזקו את "עיסת החומר" בריבוי האכילה ועל ידי זה נחלשה נפשם הרוחנית!

מדוע הניח החזו"א זצ"ל את כוס הקפה מידו?

הגאון רבי חיים ברים זצ"ל העיד על עובדא דהוה אצל החזון איש זצ"ל. אדם נכנס אצלו, ומרן החזון איש זצ"ל היה באמצע שתיית כוס קפה, ובפתע פתאום הניח מרן זצ"ל את הכוס מידו על השולחן, עד שהלה נבהל מרוב הפתאומיות והמהירות בה הניח הכוס, שאל אותו אדם את מרן החזון איש זצ"ל האם כדאי שיקרא לרופא כי הרגיש שלא הכל כשורה ומשהו קרה, החזון איש זצ"ל ענה לו כי אין צורך לקרוא לרופא והוא מרגיש טוב.

שטז _____ תורה דיליה

כדי להסביר את מה שאירע, נענה החזו"א זצ"ל ואמר שהוא סיגל את טבעו לכך שאין הוא נותן אל תוך גופו שום דבר מאכל עד שחש שראשו ומוחו כבר הסבירו לגופו את הסיבה לאכילה שזה לצורך קיום גופו ונפשו, ועתה תוך כדי השתייה ראשו חדל להסביר לגופו את פשר השתייה, ולכן הזדרז להניח את הכוס מידו!

"מעולם לא הכנסתי לפי דבר שיש בו רק הנאה"

מסופר על הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל שפעם שאל אותו מישהו אם הוא נוהג לעשן? בעל האגרות משה זצ"ל ענה לו: "מעולם לא הכנסתי לפי דבר שיש בו הנאה גרידא!".

תורה נקנית ב"מעט" תענוג

אמנם כבר הזכרנו פעמים רבות שבכל מקום שכתוב "במיעוט" בקניני התורה אין המובן שצריכים להתנזר לגמרי מאותו דבר ולא לעשותו בכלל, אלא אדרבה קנין התורה הוא על ידי עשייה חיובית אך באופן של "מיעוט", אבל ללא אותו "מיעוט" אין התורה נקנית, וכן הוא בנידון דידן של "מיעוט תענוג" לא רק שהמיעוט אפשרי אלא אף צריך להתענג קצת כדי שיהיה לו הרחבת הדעת ומנוחת הנפש כדי ללמוד תורה היטב.

וכן כתב מפורש במדרש שמואל וז"ל: "אמנם מי שהוא עשיר ואוכל בשר ויין כדי להוסיף בו כח לעסוק בתורה אז טוב לו בתנאי שלא יכנס במחיצת ריבוי התענוגים, על כן אמר ב"מיעוט תענוג" כי מיעוטו טוב וריבוי רע".

וכן מבואר מדברי הגאון יעב"ץ זצ"ל בספרו לחם שמים וכך כתב שם: "ואמר החכם "לא נאה לכסילים תענוג" (משלי יט, ז) מכלל דלחכם נאה, לפחות מיעוטו יפה, ודאי מי שיש לו עושר ונכסים ועושר דעת, ייטיב לעצמו, הרוצה ליהנות יבוא ויהנה מן המותר, והרצוי אם מוצא טבעו צריך לתענוג מועט כדי שיעסוק בתורה מתוך שמחה והרווחה, וכמו שאמר הכתוב (דברים כו, יא) "ושמחת בכל הטוב", מכל מקום רובו קשה, כמו

קנין י"ח ח "במיעוט תענוג" _____ שיז

שאמר הכתוב (דברים ח, יב): "פן תאכל ושבעת" וכתוב (דברים לב, טו) "וישמן ישורון ויבעט".

עתיד ליתן דין על מה שלא אכל

ויש בנותן טעם להביא בזה מה דאיתא בירושלמי סוף קידושין: "עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראתה עינו ולא אכל".

וידוע שרבינו הסטייפלר זצ"ל למרות שהיה נזהר מלאכול זיתים בגלל שקשה לשכחה, מכל מקום מפעם לפעם נהג לאכול זית משום שחשש לדברי הירושלמי הנ"ל.

ההנאות - לעזר בעבודת ה'

וכתוב בספר מסילת ישרים (סוף פרק א'): "נמצינו למדים, כי עיקר מציאות האדם בעולם הזה הוא רק לקיים מצוות ולעבוד ולעמוד בנסיון, והנאות העולם אין ראוי שיהיו לו אלא לעזר ולסיוע בלבד לשיהיה לו נחת רוח וישוב דעת למען יוכל לפנות לבו אל העבודה הזאת המוטלת עליו".

וזה לשון ספר חובות הלבבות (שער חשבון הנפש פרק ג'): "וכן, אחי, נפשך וגופך צריכות הנהגה ומחשבה, וחזוק הנפש ותקונה יהי בהרגילה במוסרים ובחכמות ולהנהיגה בדברי חכמה וללמדה המדות הטובות ולמנוע אותה מתאוותיה הבהמיות. אבל חיזוק גופך ותיקונו, שתפקדנו במיני המאכלים הטובים הערבים והמשקים הראויים למזגו והרחיצה במים השוים, ולהרגיש עליו תדיר בתועלותיו וצרכיו. ואם תהיה מחשבתך על תיקון גופך ותשים כל השגחתך עליו, תתעלם מתקנת נפשך. וכן, אם תטה מחשבתך להחיות את נפשך בהשגחתך עליה, תתעלם מהרבה מעניני גופך. ומן הזריזות, שתגביר את נפשך הקיימת לך על גופך הכלה, ושתפקדנה ותרגיש עליה. ואל תקצר בענינים הצריכים מאד לגופך ותכביד עליו ותחלישהו, ותהיה זאת סבה לחלישות שניהם, אבל תן לגופך המזון אשר יעמידנו על ענינו, ותן לנפשך מן החכמות והמוסרים יותר מיכולתה", עכ"ל.

שיח _____ תורה דיליה

הטעם שצריך להתענג

מכל המקורות שהבאנו נוכחנו לדעת שהקנין של "מיעוט תענוג" הנאמר במשנתנו כולל בתוכו גם ציווי להתענג מעט, ובביאור הדבר ראיתי בספר בני חיל שכתב שהמצב הנפשי של אדם מושפע גם מתחושות הגוף, ולכן צריך לפייס ולהרגיע את הגוף על ידי ההנאות והתענוגים המתאימים לו, כי כאשר הגוף ירגיש מעונג ומאושר הדבר ישפיע לטובה על הכוחות הנפשיים להיותם שלמים ומתוקנים, ואז יוכל להקדיש האדם את עצמו ביתר שאת ויתר עוז להשגת קניני הנפש ללא שום הפרעה ומניעה מצד הגוף.

שמחה רק על ידי דברים גשמיים

ואיתא בגמרא במסכת פסחים (דף קט.ז): "תנו רבנן: חייב אדם לשמח בניו ובני ביתו ברגל, שנאמר (דברים טז, יד) "ושמחת בחגך", במה משמחם - ביין. רבי יהודה אומר: אנשים בראוי להם, ונשים בראוי להן. אנשים בראוי להם - ביין, ונשים במאי? תני רב יוסף: בבבל - בבגדי צבעונין, בארץ ישראל - בבגדי פשתן מגוהצין. תניא, רבי יהודה בן בתירא אומר: בזמן שבית המקדש קיים - אין שמחה אלא בבשר, שנאמר (דברים כז, ז) "וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלהיך". ועכשיו שאין בית המקדש קיים - אין שמחה אלא ביין, שנאמר (תהלים קד, טו) "ויין ישמח לבב אנוש".

ויש להתבונן בדבר זה מדוע חז"ל תיקנו שמחת יום טוב על ידי הנאת הגוף? הרי "פקודי ה' ישרים משמחי לב" והיו יכולים לתקן את אופן קיום מצות השמחה על ידי שמיעת שיעור יפה או דרשה יפה או על ידי לימוד של דברים המושכים את הלב, ונראה מכך שהשמחה אינה שלימה ללא הנאת הגוף, וצריך ביאור.

משל החיגר והחירש

ואמרו על זה משל. כמדומה שזה מהמגיד מדובנא זצ"ל:

היה איש חיגר שלא היה מסוגל ללכת בכוחות עצמו, פעם עלה באזניו קול מנגינה עריבה אשר מילאה את לבו בשמחה אין קץ, רצה הוא בכל

קניין י"ח ☞ "במיעוט תענוג" _____ שיט

מאודו לרקוד לצלילי המנגינה, אך הדבר כמובן נמנע ממנו בגלל מגבלתו הגופנית. חשב החיגר על פתרון עד שהחליט להיעזר לשם כך באדם שהולך על רגליו על מנת שירקד הוא ברגליו וכך יוכל לשמוח, מיד טיפס על כתפו של אדם בריא, אולם עד מהרה התברר שאותו אדם הינו חירש ואין הוא שומע את המנגינה, הכיצד יוכל לרקוד?

חשב שוב החיגר עד שגם לבעיה זו מצא חיש פתרון, נטל בקבוק יין והשקה את החירש היטב עד שפצח הוא בריקוד סוער, החירש שמח ורקד בגלל אדי האלכוהול שעלו למוחו, והחיגר כמובן נהנה מן הריקוד ושמח כי כך יכול היה להתענג על המנגינה העריבה.

שמחה מושלמת - על ידי הנשמה והגוף

הוא הדין במה שנוגע לאופן הקיום של מצות שמחת יום טוב, הנשמה רוצה לשמוח ולרקוד מחמת הקדושה האלוקית הרוחנית שמצויה ביום הזה, אולם הגוף בחומריותו אינו מרגיש בקדושה הזו כלל, ומה עושים הרי זו גופו ונשמתו של האדם הם בריאה אחת מורכבת שלא ניתן להפריד בה בין הדברים? הפתרון פשוט: מספקים לגוף דברים המענגים ומשמחים אותו עד שמתחיל "לרקוד", ואז הנשמה משוחררת לעלוץ ולשמוח בשל קדושת היום וסגולתו.

ועל פי זה יש לבאר ענין מיעוט התענוג, שאותו מיעוט נצרך כדי להרגיע ולהשקיט את הגוף על ידי דברים שמענגים אותו כדי שלא יפריע לנשמה בתפקיד הגדול שלה, אלא אדרבה אף יסייע לה להתעלות ולהגיע לשלימות. ובלבד שלא ירבה בכך! כי מלבד שהריבוי אינו הכרחי למען מטרה זו הוא עוד עלול להשקיע את כל כולו ברדיפת התענוגים עד שיאבד את החפץ והתשוקה לעונג הרוחני.

מהי הדרך הנכונה במיעוט אכילת תענוג?

אך דבר זה שאמרנו שמחד גיסא אין להרבות, אך מאידך גיסא יש למעט בתענוגות, ובמיוחד במיעוט האכילה, הוא מן עבודות הקשות שבמקדש, ויש לבאר איך היא הדרך הראויה.

"סעודתך שהנאתך הימנה משוך ידך הימנה"

נקדים בזה מה שהבית ישראל מגור זצ"ל נהג לדייק בדברי הגמרא במסכת גיטין (דף ע.): "סעודתך שהנאתך הימנה משוך ידך הימנה", הרי שלא כתוב שיש להתנזר הימנה לחלוטין כי אם ש"ימשוך ידו" מן הצלחת ולא ייגרר לתוכה, אלא אחרי שיעצור ברוחו ולא יהיה בהול לאכילה, אז תהיה מותרת לו הסעודה שהנאתו ממנה.

ונראה שזוהי הדרך להשיג בשלמות את קנין התורה ב"מיעוט תענוג" וכך מובא גם מהנהגת הראב"ד זצ"ל (הובא בסוף ספר יסוד התשובה לרבינו יונה זצ"ל) שהאדם המושך ידו מהמאכל אשר תאב לאכלו, ואינו אוכלו, נחשב כמו תענית.

המפסיק באמצע אכילתו חשוב כתענית

וכעין זה כתוב במגן אברהם בהלכות תענית (סי' תקעא סק"א) בשם ספרי מוסר שאם באמצע אכילתו בעוד שהוא מתאוה לאכול ימשוך ידו ממנה נחשב לו לסיגוף גדול.

ורבינו החיד"א זצ"ל כתב בספרו מורה באצבע (סי' ג אות קי"ב), שהעושה כן ומסגף עצמו בזה, נחשב כקרבתן ומזבח כפרה, ואם יתמיד בזה הוא פיקח "שאוכל ומתענה בבת אחת", כי מעט סיגוף זה שמסלק ידו מאכילת הטוב לחיקו נרצה לו כעין תענית.

ונראה שזוהי הנהגה הראויה לכל אחד ואחד, וכמו שראיתי שכתב בספר נחלת אליהו מהמשגיח הגאון רבי אליהו דושניצר זצ"ל שלא כל אחד זוכה למדרגת קדושה ופרישות על ידי ריבוי תעניות כי כמה פעמים לא מצי לצעורי נפשו ונקרא חוטא על ידי זה ח"ו כדאיתא בחז"ל, וגורם לביטול תורה ח"ו, ולכן ראוי לקיים עצתו של הראב"ד זצ"ל, והכל לפי מה שהוא אדם.

